

<https://doi.org/10.15407/rksu.37.160>
УДК 027.54(477-25)НБУВ:025.178](091)

Лариса Івченко, кандидат мистецтвознавства,
завідувач відділу музичних фондів Інституту книгознавства,
Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0000-0003-2562-3979
E-mail: ivchenko@nbuv.gov.ua

Ірина Бобришева,
молодша наукова співробітниця відділу музичних фондів
Інституту книгознавства, Національна бібліотека України
імені В.І. Вернадського (Київ, Україна)
ORCID: 0009-0008-6215-6963
E-mail: irbobr@gmail.com

СТАТТЯ О. ДЗБАНОВСЬКОГО «X-РІЧЧЯ МУЗИЧНОГО ВІДДІЛУ БІБЛІОТЕКИ АКАДЕМІЇ НАУК» (1938): ДЖЕРЕЛОЗНАВЧИЙ АНАЛІЗ І ПУБЛІКАЦІЯ

Мета роботи полягає в уведенні до наукового та суспільного простору неопублікованої статті «X-річчя Музичного відділу бібліотеки Академії Наук» Олександра Дзбановського — ініціатора і першого завідувача відділу. Допис є джерелом з вивчення історії багаторічної боротьби, що точилась у Харкові, Києві, Москві, Ленінграді, за організацію й комплектування в Україні наукової музичної бібліотеки. **Методологія дослідження** передбачає комплексне використання базових науково-дослідницьких (історичного й логічного) методів дослідження історичних документів із залученням методик низки спеціальних історичних дисциплін. **Наукова новизна.** Уперше підготовлено, прокоментовано та опубліковано текст незакінченої та, ймовірно, останньої прижиттєвої статті О. Дзбановського, яка поглиблює наявні дослідження з історії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернад-

Цитування: Івченко Л., Бобришева І. Стаття О. Дзбановського «X-річчя Музичного відділу бібліотеки Академії Наук» (1938): джерелознавчий аналіз і публікація. *Рукописна та книжкова спадщина України*. 2025. № 2 (37). С. 160—188. <https://doi.org/10.15407/rksu.37.160>

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2025. Стаття опублікована за умовами відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ського періоду ідеологічного тиску та політичних репресій 20—30-х років ХХ ст. та дає змогу усвідомити роль музичної культури у вихованні почуття національної самосвідомості українців. **Висновки.** Стаття «Х-річчя Музичного відділу бібліотеки Академії Наук» є ще одним достовірним інформаційним джерелом, яке розповідає про перші роки діяльності Всенародної бібліотеки України (зараз Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського) та її Музичного відділу, коли було скомплектовано 125 тисяч одиниць зберігання (майже половина сучасного фонду відділу), відтворює шляхи надходження фондів не тільки до музичного відділу, але й до інших підрозділів Бібліотеки, висвітлює роль у цьому процесі О. Дзбановського — непересічної особистості в історії української музичної культури.

Ключові слова: Олександр Дзбановський, музичний відділ, Всенародна бібліотека України, нотні фонди, Музичне товариство імені М. Леонтовича, публікація документа, Національна бібліотека України імені В.І. Вернадського.

Актуальність публікації статті О. Дзбановського¹ кінця 30-х років ХХ ст. спричинена зростаючим суспільним інтересом до історії науки та культури України. Період кінця 20—30-х років ХХ ст. характеризувався завершенням політичної відлиги (т. зв. «українізації»), зростанням ідеологічного тиску та кривавих репресій і був особливо важким для Всенародної бібліотеки України. Виявлення й публікація документів з історії становлення Бібліотеки на різних часових відтинках дає змогу глибше усвідомити значення конкретних знакових особистостей для її розвою. О. Дзбановський був одним з перших фахівців, які звернули увагу на давні рукописні ірмологіони (Супрасльський 1601 р., Київський 1728 р.) та інші нотовані твори, про що пише Юрій Ясіновський. За словами цього відомого музикознавця-медієвіста, до кола зацікавлень Дзбановського «...потрапили також партесні збірки, нотні стародруки, ранні твори української симфонічної музики, а також старовинні музичні інструменти; [він] оцінив і розпочав опрацьовувати знамениту нотозбірню Розумовських» [20, с. 271].

Аналіз досліджень і публікацій за темою. Від початку 90-х років ХХ ст. публікуються наукові й науково-популярні розвідки, де надаються біографічні відомості, характеризується діяльність та висвітлюється важлива роль О. Дзбановського в різних галузях суспільного й культурного життя. У 1990 р. з'явилася стаття Лариси Івченко «З любов'ю до музики» [12] — перша стаття, присвячена ролі Дзбановського в організації музичного відділу Бібліотеки. У 1999 — ювілейна стаття Валерії Шульгіної й Ірини Бобришевої «Олександр Дзбановський — фундатор Музичного відділу НБУВ (до 70-річчя відділу)» [19], у 2008 — розділ монографії Ольги Степченко «Дзбановський Олександр Тихонович — завідуючий музичним відділом ВБУ в 1928—1938 рр.» [17], у 2018 р. Оленою Бугаєвою публікується автобіографія

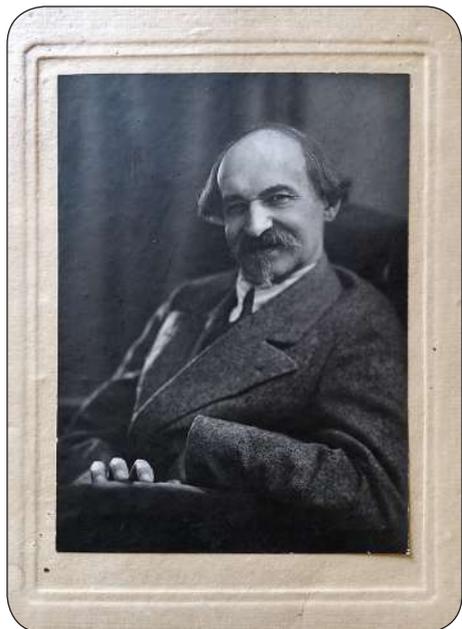
¹ Написання прізвища в українській науковій літературі має два варіанти: Дзбановський і Дзбанівський. Використовуємо варіант — Дзбановський, оскільки Олександр Тихонович частіше власноруч підписувався як Дзбановський.

митця [1, с. 35—39], у 2020 р. — стаття Юрія Ясіновського на честь 150-річчя від дня народження Дзбановського, присвячена різним граням діяльності талановитого музиканта й організатора [20], того ж року — електронна виставка на сайті НБУВ, підготовлена Ларисою Гарбар, з численними фото-документами з його особового архіву [5]. Показово, що кожна зі згаданих праць містить цитату або є відлунням найсміливіших думок, рівних тим, що зафіксовані на сторінках статті «Х-річчя Музичного відділу бібліотеки Академії Наук». Зокрема, у Дзбановського багаторазово йдеться про те, що Україна «ходила» в Європу значно раніше за Росію, яка «пробивала вікно» туди лише на початку XVIII ст., і що саме культура України справила величезний вплив на літературу і мистецтво своїх молодших сусідів.

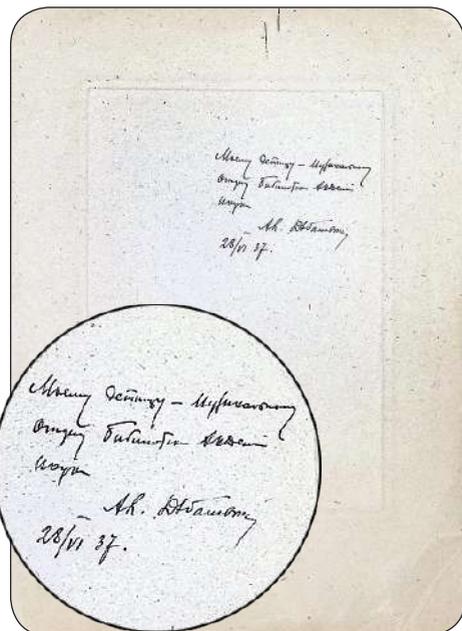
Виклад основного матеріалу. Олександр Дзбановський (1870, с. Маньківка на Уманщині, тепер селище міського типу Черкаської обл. — 28.10.1938, Київ)² — музикознавець, джерелознавець, музичний критик і кореспондент різних періодичних видань, педагог, композитор, співак, бібліограф, громадський діяч, який плідно працював на різних посадах у низці знакових установ та інституцій: у Народному комісаріаті освіти (1921—1928); Вищому музичному комітеті Народного комісаріату освіти; Управлінні об'єднаних українських опер (1925—1928); Українському філармонічному товаристві; був співорганізатором відновлення роботи оперних театрів Одеси, Харкова і Києва, Укрфілармонії, Комітету радіомовлення України, ініціатором й організатором Музичного відділу Всенародної бібліотеки України (зараз — НБУВ). Навчався Дзбановський в Уманському духовному училищі та Київській духовній семінарії (1885—1891). Усе життя активно займався самоосвітою, особливо музичною [20, с. 272]. Вивчав теорію і гармонію музики, композицію, гру на скрипці, спів, малювання, слухав лекції на історико-філологічному факультеті в Київському університеті. Влаштувався і брав участь у численних мистецьких заходах, зокрема в Житомирі з 1897 по 1909 р. — у 150 концертах³. Співпрацював з Музичним товариством

² Походив з родини Дзбановських, що мала у своєму складі численних православних священників, які задовольняли релігійні потреби кузьминогребельських і маньківських мирян на Уманщині впродовж майже всього XIX ст. [15, с. 216]. Олександр народився в родині о. Тихона [Федоровича] Дзбановського, колишнього випускника Київської духовної академії, який з 1863 р. був священником Свято-Преображенської церкви в с. Маньківка. Його служба була двічі відзначена парафіяльним керівництвом. Під його орудою в 1867 р. Свято-Преображенська церква була перебудована з 3-купольної на 1-купольну. За турботу про благоустрій храму і ревне служіння в 1870 р. (рік народження Олександра) Тихона Дзбановського нагородили набедреником, а парафіянам Маньківки була оголошена подяка від єпархіального начальства. Про батька також відомо як про дарувальника експонатів для Церковно-археологічного музею при Київській духовній академії (1879 р.) [15, с. 217].

³ У серії концертів, організованих Артистичним товариством, до якого належав і О. Дзбановський, у 1909 р. партнерами Олександра Тихоновича (баритон) по вокальному квартету та концерту були: Закусило, Назаревич, [Казимир] Малевич (худож-

Олександр Дзбановський (світлина зберігається у відділі музичних фондів НБУВ)

Зворот світлини-портрета О. Дзбановського з написом: «Мому дитищу — Музикальному / Отделу Библиотеки Академии / Наук. / Ал. Дзбановский / 28/VI/37»

ім. М. Леонтовича, організував передання архіву й бібліотеки товариства до Всенародної бібліотеки (НБУВ). Географія його активної праці охоплює декілька міст — Київ, Петербург (і Ленінград), Москву, Умань, Одесу, Житомир, Харків [1; 3; 4; 19].

Дзбановський мав здатність гостро відчувати нагальні потреби щодо організації музичного життя в Україні, розвитку різних напрямів професійної музичної освіти і врешті, за спостереженням О. Бугаєвої, «став ініціатором багатьох доленосних музичних подій, просвітницьких заходів, новаторських проєктів» [1, с. 34]. Одним з таких знаменних рішень стала його мрія організувати в Києві велику наукову музичну бібліотеку — «поки не пізно, треба будувати Центральну музичну бібліотеку»⁴. Він замислювався і над майбутнім, вважав, що Україна гідна бути «покрита мережею музичних бібліотек, музичних музеїв тощо»⁵. Ним було запропоновано декілька дієвих заходів щодо втілення цього плану, і серед них така пропозиція-вимога: «Від імені НКО УСРР звернутись до НКО РСФРР з проханням [...]

ник-авангардист) та інструменталісти — Я. Симон (скр.), А. Лукинич (влч.), Ф. Ріхтер (піаніст, батько Святослава Ріхтера), В. Ружицький, І. Турчинський (піаністи, вихованці Феруччо Бузони).

⁴ Інститут рукопису НБУВ. Ф. 67. Од. зб. № 525. Арк. 3.

⁵ Там само. Арк. 2.

повернути частину музичних матеріалів та інструментів, що в свій час було забрано на Україні і що має відношення до історії української музики»⁶.

Особовий фонд № 67 «Дзбановський Олександр Тихонович (1870—1938) — композитор, музикознавець, педагог, співак» зберігається в Інституті рукопису НБУВ, складається з 656 одиниць зберігання і хронологічно охоплює період від 1915 до 1938 рр. [13]. Структурі, складу і змісту цього фонду присвячено дослідження Тетяни Воронкової 1996 і 2002 рр. [3; 4]. Фонд систематизований за такими розділами (за Т. Воронковою): нотні рукописи та творчі матеріали, які представлені окремими сторінками творчої спадщини Дзбановського-композитора 20—30-х років ХХ ст., в основному це вокальні жанри (для хору та голосу із супроводом та без); обробки народних пісень; пісні для дітей; музичні посібники; статті та замітки; матеріали до музичної енциклопедії; рецензії (1921—1928); біографічні матеріали; матеріали службової діяльності: Народний комісаріат освіти (1921—1928); Вищий музичний комітет НКО (1921—1928); Управління об'єднаних українських опер (1925—1928); Українське філармонічне товариство; Державна київська академічна опера (1928—1929); Одеське філармонічне товариство та Одеський оперний театр (10-ті роки ХХ ст.); Комітет радіомовлення України (1924—1928), Київська кінофабрика (30-ті роки ХХ ст.); Всенародна бібліотека України (1928—1938); листування; матеріали інших осіб; листи інших осіб.

Текст статті «Х-річчя Музичного відділу бібліотеки Академії Наук» публікується вперше. Документ написано власноруч Дзбановським, його швидким летючим почерком, інколи зі спеціально залишеним вільним місцем для редагування і зазначення окремих дат або прізвищ, які вчасно автор не зміг / не встиг пригадати. Спостерігаємо в таких випадках зміну чорнила або швидкості письма, що проявляється різним розміром літер, іншим нахилом відносно аркуша. Стаття, судячи з дати, зазначеної автором на початку першого аркуша, писалася незадовго до його смерті, й, мабуть, тому спостерігається ще більш нерозбірливий почерк, аніж звичайно. Матеріал готувався до 10-річного ювілею відділу, такою датою автор вважав 16 листопада 1938 р. Під дату ювілею на початку документа було залишено місце, текст «16/XI 1938 року» вписаний пізніше, іншим кольором чорнила, а Дзбановський помер за три тижні до того часу — 28 жовтня 1938 р. Можемо припустити, що саме смерть не дала змоги закінчити статтю. Рукопис складається з окремих незшитих і пронумерованих в оригіналі аркушів. Разом це 23 аркуші, в яких інформацію представлено не завжди послідовно, і не рівномірно, деякі аркуші заповнено тільки з лицьового боку, на деяких — усього з десяток рядків. Хронологія подій переривається 1931—1932 рр., є пропуски у викладенні змісту. У публікації проставлено номери аркушів з абзацу і ліворуч від тексту.

⁶ Інститут рукопису НБУВ. Ф. 67. Од. зб. № 525. Арк. 3.

Для розуміння багатства фонду, зібраного тоді О. Дзбановським, важливо проаналізувати його хронологічні межі на момент 1938 р. Згідно з документами бібліотеки, відділ офіційно засновано наприкінці 1928 р., і тому логічно би було вважати, що саме документи пізнішого за 1928 рік походження становитимуть його найбільшу частину. Але насправді вже у 30-ті роки фонд налічував 125 000, тобто й зараз ноти походження після 1928 р. складають лише близько половини сучасного фонду (на початок 2025 р. фонд ВМФ налічує близько 240 000 од. зб.).

Фонд, зібраний за часів Дзбановського, вражає не тільки кількістю, але й розмаїттям представлених жанрів, стилів, географії, видавництва. Такої наповненості фонду Дзбановському вдалося домогтися завдяки його енергії й наполегливості, вмінню долати перешкоди, знаходити контакт і порозуміння з різними людьми. Для відділу було отримано численні примірники з установ, видавництв, зокрема й із конфіскованих фондів дореволюційних видавництв, власної бібліотеки і бібліотек своїх друзів, колег, небайдужих відвідувачів, що підтримали заклик Олександра Тихоновича щодо передання нот у бібліотеку. Серед них був Антонін Преображенський⁷ — музикознавець-медієвіст, палеограф, письменник, викладач, професор, один з найбільш відомих експертів та дослідників православної церковної музики, який першу ґрунтовну музичну освіту здобув у Катеринославській духовній семінарії (м. Дніпро), де ректором був його батько. У нього, так само, як і в його ровесника О. Дзбановського (обидва народилися 1870 р.), батько був священником. Преображенський і Дзбановський улітку 1927 р.⁸ разом їздили з метою пошуку експонатів для майбутнього фонду музичного відділу — досліджували сховища Лаврського музею, бібліотек Софії Київської, Києво-Печерського та Михайлівського монастирів, Духовної академії, бібліотеки Історичного музею, а також фонди ВБУ. Про результати пошуку, зокрема, йдеться у статті Дзбановського «Минуле музичної культури. По київських музеях та бібліотеках» [7; 9; 10]. Серед книг бібліотек колег були і примірники із зібрання Миколи Фіндейзена⁹,

⁷ Антонін Вікторович Преображенський (1870—1929). Навчався в Катеринославській духовній семінарії, потім у Казанській духовній академії. У 1894 р. був призначений на посаду законовчителя Таганрозьких міських початкових училищ Донської області. У 1896 р. продовжував служити вчителем Бахмутського духовного училища Катеринославської губернії (1896—1898). Син ректора Катеринославської духовної семінарії, дядько українського письменника і філософа В.П. Петрова (псевдонім — В. Домонтович). Учитель засновника наукової школи російської музичної медієвістики М.В. Бражникова.

⁸ За рік до офіційної організації Музичного відділу Дзбановський уже почав планувати, що і де можна було би залучити до фондів відділу.

⁹ Микола Федорович Фіндейзен (1868—1928) — історик, музичний критик, громадський діяч, один з найвідоміших російських музикознавців. У 1894 р. заснував часопис «Русская музыкальная газета», головним редактором якого був до 1918 р.

166 з яким Олександр Дзбановський працював упродовж двадцяти років у Санкт-Петербурзі¹⁰.

Одночасно Дзбановський виступає як талановитий літератор, і подеколи описані події й окремі сцени постають перед нами наче кадри з фільму (див. описи візитів до А. Луначарського, голови «Держвидавництва» А. Халатова, роботи в Державному книжковому фонді Ленінграда).

Документи фонду слугували для багатьох культурологів, музикознавців і бібліотекознавців надійною інформаційною базою, зокрема про події культурного життя 20-х та 30-х років ХХ ст. Сміливість думок О. Дзбановського — про вплив української культури, у т. ч. партесної музики, на культуру молодшого сусіда, про винахід власної системи нотації — київської квадратної ноти¹¹, підкреслення позитивної ролі вихованців Києво-Могилянської академії для культури, науки, літератури, музики сусідів — вражає, адже в той час, коли завідувач музичного відділу писав це, виявляти подібні погляди було дуже небезпечно. Усе більше колег і знайомих зазнавали репресій, і чим далі, тим складніше було не «зіпсувати» текст службової записки чи доповіді згадуванням тієї чи іншої особи. Інколи в тексті статті згадано лише посади деяких осіб, а прізвища здаються не випадково, а навмисно пропущеними. І тому тривалий час про публікацію статті не могло бути й мови. Окремі цитати зі статті з'являються у працях дослідників тільки на початку 90-х років [12; 19].

Наукова новизна. Уперше підготовлено, прокоментовано та опубліковано текст незакінченої та, ймовірно, останньої прижиттєвої статті О. Дзбановського, яка поглиблює наявні дослідження з історії Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського періоду ідеологічного тиску та політичних репресій 20—30-х років ХХ ст. та дає змогу усвідомити роль музичної культури у вихованні почуття національної самосвідомості українців. Уперше проведено детальний текстологічний аналіз статті, підтверджено її автентичність, авторство і час створення. Текст визначено як незавершений, тобто це чернетка з певними пропусками, незначними повторами. Деякі фрагменти прочитати не вдалося. Ймовірно, стаття стала останньою в житті О.Т. Дзбановського (помер 28 жовтня 1938 року, а йдеться в ній про 10-річний ювілей відділу, який припадає на листопад).

Фіндейзен брав участь у роботі над біографічним словником під редакцією О.О. Половцова, написав низку статей для музичного словника Рімана та до інших словників й енциклопедій.

¹⁰ Було придбано 130 книг з бібліотеки Преображенського та 142 книги з бібліотеки Фіндейзена.

¹¹ Дзбановський написав, що київська квадратна нотація «потрясла до основи весь тодішній старий музичний апарат, за короткий час геть знищивши крюки». Крюки — знаки безлінійної нотації, які розміщувалися над текстом і використовувалися для запису церковної музики. По знаменних нотах досі співають у російській старообрядницькій церкві.

Публікація статті супроводжується коментарями історико-джерелознавчого характеру, що допомагають розкрити її зміст, подають інформацію про осіб, які згадуються в тексті та розкривають використані її автором тогочасні аббревіатури. Ось перелік людей, про яких згадано на сторінках статті і які були свідками або позитивно чи негативно вплинули на процес організації музичного відділу бібліотеки в Києві: Альтшуллер О.Я. (1870—1950), Банк В.Е. (1876—1942), Верхотурський А., Вишинський А.Я. (1883—1954), Волгін В.П. (1879—1962), Єгоров Д.М. (1878—1931), Жебельов С.О. (1867—1941), Зеленко В.А. (1878—1957), Козицький П.О. (1893—1960), Колчин Є.О. (1862—1952), Крачковський І.Ю. (1883—1951), Луначарський А.В. (1875—1933), Масляникова К.М. (1880—1948), Орлов Г.П. (1900—1940), Панаєва-Карцева О.І. (1853—1941), Платонов С.Ф. (1860—1933), Полоцький О.А. (1886—1938), Постернак С.П. (1885—1938), Преображенський А.В. (1870—1929), Привалов М.І. (1868—1928), Приходько А.Т. (1891—1938), Римський-Корсаков А.М. (1878—1940), Рождественський С.О. (1868—1934), Скрипник М.О. (1872—1933), Фіндейзен М.Ф. (1868—1928), Халатов А.Б. (1894—1938), Христовий М.Ф. (1894—1938), Яковкін І.І. (1881—1949). Серед них — і музиканти, і бібліографи, і наркоми, і партійні діячі, і навіть прокурор, усіх їх залучив і використав на благо української музичної бібліотеки О.Т. Дзбановський.

Висновки. Стаття «Х-річчя Музичного відділу бібліотеки Академії Наук» надає змогу розкрити величезну роль О. Дзбановського не тільки у формуванні нотних фондів НБУВ, але й у визначенні тогочасних і майбутніх напрямів роботи відділу як однієї з ланок українського музикознавства і музичного джерелознавства, а також пояснити походження певних рідкісних примірників, шляхи надходження інших видів музичних і не тільки (рукописи, гравюри) фондів до різних підрозділів НБУВ, отримати достовірну інформацію про перші роки діяльності Музичного відділу.

Неопублікована праця Дзбановського подається зі збереженням стилістичних та орфографічних особливостей мови автора. Поліграфічно виділено курсивом цитати, якими користувався Дзбановський, як правило це тексти з його доповідних, звернень та листів його й до нього (більшість з них можна перевірити за паралельними джерелами, зокрема і в його фонді № 67, ІР НБУВ). Авторські скорочення, пропущені або потрібні для розуміння контексту слова відновлено упорядниками і взято у квадратні дужки. Також квадратними дужками позначено місця закреслень або такі фрагменти, де не вдалося прочитати текст. Без застережень виправлено явні помилки й описки. Відсутні знаки пунктуації проставлено таким чином, щоб вони не спотворювали змісту. До публікації статті Дзбановського, крім передмови, додається довідковий апарат у вигляді підтекстових коментарів, де, за можливості, надаються відомості про подію, предмет або особу, про яких ідеться у статті, там само розкриваються використані її автором тогочасні аббревіатури.

Ф. 67, № 525

1

Христі Мушкетерів
Бібліотеки Академії Наук

16/1 1938 року мною вкрито робіт з дня заснування
Мушкетерів Бібліотеки Академії Наук.

Вкрито робіт в цій Бібліотеці термін мало повний,
але вкрито робіт певною Мушкетерів Бібліотеки Централь-
ної, Республіканської, якої став Мушкетерів Бібліотеки АН.
на Україні, де зовсім не був галицької Бібліотеки, (не було?
скільки побудувати знамениті Мушкетерів Бібліотеки), — зазначує
особливий ула.

Відсутність такої Бібліотеки на Україні все це мене
камірною, і не раз піднімає це питання на засіданні
Ради Мушкетерів Ради НК. Накази — 12/IV 1927. А погал
французької країни зал. Бібліотеки Мушкетерів НК. з такою зміст:
«До цієї часу в Україні не має ні своєї ^{Мушкетерів} Бібліотеки, ні колекції інструментів
(які мають час пародит) — А ці перші Мушкетерів
що є в Україні, розіпрощено по музеях, зазначує Бібліотеки
Клубат, артист та ін.
А між тим — наша сестра Р. С. Ф. Р. Р. вимодити максимум
Мушкетерів скажуть, як не має захисту Європа

Перша сторінка рукопису. Джерело: ІР НБУВ. Ф. 67. Од. зб. № 525. Арк. 1

Дзбановський О.Т.

X-річчя Музичного відділу бібліотеки Академії Наук. 1938 р.

Джерело: Інститут рукопису НБУВ. Ф. 67. Од. зб. № 525

[Арк.] 1.

16/XI 1938 року¹² минає десять років з дня заснування Музичного відділу бібліотеки Академії Наук¹³.

Десять років в житті бібліотек — термін малопомітний, але десять років існування Музичної бібліотеки, центральної, республіканської, якою став Музичний відділ бібліотеки АН на Україні, де зовсім не було такої бібліотеки, (не було й скільки-небудь значної музичної бібліотеки), — заслуговує особливої уваги.

Відсутність такої бібліотеки на Україні весь час мене хвилювало, і я не раз піднімав це питання на засіданнях Вищої Музичної Ради НКО¹⁴. Нарешті, 12/V 1927 р., я подав доповідну записку Зав. відділом¹⁵ Мистецтв НКО такого змісту:

До цього часу Україна не має ні своєї музичної національної бібліотеки, ні музичного музею, ні колекції інструментів, принаймні хоч народніх. А ті незначні музичні матеріали, що є на Україні, розпорошено по музеях, загальних бібліотеках, клубах, архівах та інш. А між тим — наша сестра РСФРР¹⁶ володіє такими музичними скарбами, яких не має Західна Європа. Так, один лиш Ленінград має 6 великих музичних бібліотек і 2 музичних музеї..., майже стільки має і Москва... Очевидно, що на черзі стоїть справа будування у нас на Україні Центральної національної музичної бібліотеки і при ній музично-театрального музею.

А далі пропонуються ті заходи, які, на мою думку, потрібні були для переведення моєї пропозиції в життя.

Записка моя лише 26/VI 27 р. була передана до Вищої Музичної Ради, яка постановила, що пропозиція моя заслуговує особливої уваги, а тому вимагає вжити всіх заходів для проведення її в життя. На цьому вся ця справа затихла.

Щоб ознайомитись з музичними багатствами м. Києва і посунути справу, я вивпросив наукову командировку від Головнауки¹⁷. Ознайомившись з нотними рукописами та стародруками, які зберігались в бібліотеках Лаври, Софійського собору, Михайлівського монастиря, рукописного відділу та [відділу] стародруків бібліотеки, Лаврського музею та інш., а також й Житомирського музею (див. статтю [у журналі] «Червоний шлях» 1927 р., № 12) та іншими бібліотеками¹⁸, я переконався в тому, що і в Києві, в науковому центрі України, немає ні одної музичної бібліоте-

¹² Дату «16/XI 1938» вписано пізніше за основний текст іншим кольором чорнила.

¹³ Офіційна назва в той час — Музичний відділ бібліотеки Всеукраїнської Академії наук.

¹⁴ Вища Музична рада НКО (Народного комісаріату освіти УРСР) існувала в м. Харкові в 1920—1935 рр., пізніше — в Києві. Назва ради змінювалась (Рада, відділ), але фактично вона була головною ланкою в системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечувала формування та реалізацію державної політики в музичній сфері [11, с. 33—34].

¹⁵ У 1925—1927 рр. завідувачем відділу був Пилип Козицький (1893—1960) — композитор, музикознавець, педагог і громадський діяч.

¹⁶ «Наша сестра», або «наша старша сестра РСФРР» — усталений історико-політичний, апокрифічний штамп, яким Дзбановський користується, усвідомлюючи його глибоку помилковість.

¹⁷ Головнаука — Головне управління науковими установами НКО УРСР.

¹⁸ Див. № [7; 9; 10] у Списку використаних джерел.

ки, яка заслуговувала особої уваги. І тому, повернувшись до Харкова (з командировки), я подав до Головнаки доповідну записку (а копії — до Наукома, Замнаукомів та інш.) такого змісту:

[Арк.] 2.

Всім відомо про той культурний вплив, який має Україна (що прорубала вікно в Європу раніш, ніж Петро I) на Росію з половини 16 століття до половини 18 стол., коли російська школа, література, побут, мистецтво — все підпало під вплив українських вчених, музик та інш. і перестроювалось на новий лад. Найбільш яскраво помічався цей вплив в музичній культурі, особливо з того часу, коли Україна для боротьби з католиками, які почали «прельщати верных органними гуденнями»¹⁹ в уніатських церквах, протипоставила хоровий спів. Перед цим «сладкогласним співом» і перед новим «преискренним музичийским художеством» не устояла церковна консервативна Москва, яка так оберігала унісонний спів. І з того часу по царським наказам почали переселятися з України до Москви не тільки окремі славетні співаки, а і цілі хори з «регентами і творцями» (композиторами). І навіть патріарх Нікон, не гляючи на протести протопопа Аввакума, утворив у себе із українських співаків хор «со гласи преизбранными», якого ні у кого не було. І чим далі, тим більше переселяється до Москви співаків, музик та композиторів, які повезли туди не тільки свої твори і взагалі музичну літературу, а і свою нотну лінійну систему, що зробила цілий переворот і потрясла до основи весь тодішній старий музичний апарат, за короткий час геть знищивши крюки (крюкові — безлінійні ноти зостались лише у старообрядців). І надалі Україна не переставала поставляти для царської капели та інш. капел, для театрів співаків, диригентів, композиторів, музичних діячів, артистів та інш. А українські магнати — поміщики теж утворювали свої капели, оркестри, театри (що було добуто потом і кров'ю українських селян), щоб похвалитись перед сусідами і «двором».

І ось, взявши все це до уваги, а також і ту здатність до музики, якою завжди славились українці, можна було б гадати, що Україна покрита мережею музичних бібліотек, музичних музеїв тощо. А між тим, на ділі — майже нічого цього немає. В той час, коли наша старша сестра — РСФРР володіє величезними музичними скарбами... Ми не маємо не тільки хоч би захудалого музичного музею, але й ні жодної музичної бібліотеки, яку можна було б назвати науковою; а ті малочисленні музичні матеріали, що зберіглися на Україні, розпорошено по музеях, архівах, клубах, загальних бібліотеках тощо.

[Арк.] 3.

А тому, поки не пізно, треба будувати Центральну музичну бібліотеку.

Далі пропонуються різні заходи, необхідні для переведення цієї пропозиції. Між іншим пропонується (під № 6):

Від імені НКО УСРР звернутись до НКО РСФРР з проханням: а) дати по одному примірникові нот і книжок з резервних фондів бібліотек та музеїв Москви і Ленінграду, а також з фонду, який склався з нотовидань Юргенсона, Гутхейля,

¹⁹ Цитовано працю Д.В. Разумовського «Государевы певчие дьяки XVII века» [16].

Бесселя²⁰ та інших; б) повернути частину музичних матеріалів та інструментів, що в свій час було забрано на Україні і що має відношення до історії української музики.

А також (№ 7):

...негайно командувати освічену людину до Ленінграду та Москви з дорученням пошукати по книжкових і нотних склепах, а також по бібліотеках приватних осіб²¹ необхідних нот і книжок з тим, щоб закупити більш цінне і необхідне, особливо те, що торкається культури України.

Доповідна записка у всіх мала успіх; на підставі її було надіслано (складене мною) відношення до Наркома освіти РСФРР т. Луначарського²² з проханням видати для утворення Всеукраїнської бібліотеки із музичних фондів РСФРР ноти, книжки, журнали, графічні матеріали тощо.

Пройшло два місяці, а відповіді з Москви не було. Тоді я став просити у Головнауки дати мені командировку до Москви та Ленінграду, обіцяючи зібрати там безкоштовно десятки тисяч музичних матеріалів.

У Головнауки в цей час не було грошей, і тому вони відмовлялись дати командировку і тільки погодилися на це тоді, коли я запропонував їхати на свої кошти з тим, щоб Головнаука повернула їх мені (від 6/IX 1928 р.). При чому голова Головнауки на прощання сказав: «Ідьте, але, на мою думку, немає тепер дурних, щоб безкоштовно дали вам музичні матеріали, а як і дадуть, то якусь дрібницю, аби отбитись від нашого прохання». А на командировку було асігновано²³ лише 150 карб.²⁴

Тут, після довгого блукання, мені вдалося одержати на руки відповідь НКО [РСФРР] на відношення НКО України (від 21/IX 1928 р.), де між іншим було зазначено:

[Арк.] 4.

Наркомпрос не возражает против выделения для УССР некоторого количества нот, книг и журналов из имеющихся в музыкальных библиотеках Москвы и Ленинграда дублетов, — в том случае, если эти материалы находятся в распоряжении учреждений, подведомственных Наркомпросу, но для их выделения необходимо иметь перечень этих материалов с указанием мест их нахождения. Наркомпрос признает также возможным выделение по одному экземпляру всех изданий Музыкального сектора Госиздата и национализированных изданий в тех случаях, когда это выделение окажется возможным по торговым соображениям. Для решения вопроса о выдаче старинных музыкальных инструментов

²⁰ П. Юргенсон, О. Гутхейль, В. Бессель — прізвища власників найбільших нотних видавництв на території Росії на межі XIX—XX ст.

²¹ Імовірно, йдеться про приватні бібліотеки, що вже були на той час експропрійовані.

²² Анатолій Васильович Луначарський (1875—1933) — громадсько-політичний і освітній діяч, публіцист, літературний критик, мистецтвознавець, письменник-драматург і перекладач, нарком освіти радянської Росії в 1917—1929 рр. Деякий час жив і здобув освіту в Україні, що не завадило йому стати автором «делікатної відписки».

²³ Далі текст закреслено: «150 карб. [!] всього».

²⁴ Далі текст закреслено: «Приїхавши до Москви, я перш всього звернувся до НКО (не так легко було потрапити до т. Луначарського, але мені вдалося прорватись, не зважаючи на всі перешкоди, які робила його секретарша)».

тов, рукописей українских композиторов, а также графических материалов (портретов, афиш и т.п.) необходимо иметь точный перечень их с указаниями где они находятся...

[Арк.] 5.

Побачивши, що відповідь НКО була лише делікатною відпискою, а не бажання дійсно задовольнити Україну необхідними матеріалами, я розпочав обходити всі установи, які, на мій погляд, мали резерви музичних матеріалів.

Перш за все я звернувся до голови «Госиздата», куди попала головна частина конфіскованих фондів дореволюційних видавництв. Не так легко було попасти до т[овариша] Халатова²⁵, — бо секретарша ніяк не допускала до нього. Прийшлося буквально прориватись до нього. Т[овариш] Халатов на моє прохання відповів, що Правління «Госиздата» це торговельна організація, у якої всі музичні фонди це [...²⁶] є його капітал, а тому «Госиздат» не може відпустити їх безкоштовно. На таку сувору відповідь мені прийшло в голову сказати: «Ви відмовляєте не мені, а Україні, а тому не беріть на себе такої відповідальності, зберіть Правління «Госиздата», на якому дозвольте мені зробити коротеньку доповідь, — може Правління подивиться на цю справу інакше; а відмовить — відповідальність за це паде на Правління, а не на вас одного». Т[овариш] Халатов погодився на це і заявив, що мене покличуть на це засідання.

Але секретарша не повідомила мене про таке засідання, — про нього я дізнався випадково, тож прорвався на нього. Після моєї коротенької доповіді майже всі члени правління також заявили, що «ми — торгові люди», що «ноти — це наш капітал». Я попросив ще слова, в якому під кінець його став доводити, що, «хоч ви називаєте себе торговцями, ви — на ділі нікудишні торговці, бо не знаєте того, що бібліотеки (куди я прошу дати лише 1 примірник) є найкраща реклама, без якої не може жити ні одна торговельна одиниця, а тим більше — музичне видавництво» і т. ін. Це урахував дореволюційний видавець Юргенсон: коли його запросила Берлінська бібліотека подарувати свої видання, то він ні на хвилину не задумався, а запакував понад 40 000 своїх видань і відіслав їх до Берліну.

Це взбудоражило т. Халатова, і він схвильовано заявив: «...та ви нас дикунами робите! Дати треба, але не так багато, як ви просите»²⁷. І після коротких розмов про кількість потрібних нот, про їх ціну та інш. став диктувати Секретарю постанову Правління «Госиздату»:

[Арк.] 6.

1. Признать возможным выделить по одному экземпляру всех изданных и национализированных изданий в тех случаях, когда это выделение окажется возможным по торговым соображениям;

²⁵ Артемій Халатов (Арташес Багратович Халатянц, вірм. Արտեմի Խալաթյան; 1894, Баку — 1938, Москва) — радянський політичний і державний діяч. З 1927 р. член колегії Наркомату просвіти РСФРР, голова правління «Госиздата» й «ОГИЗа» («Объединение государственных книжно-журнальных издательств» — радянський видавничий комплекс, заснований 1930 р. в Москві).

²⁶ У цьому місці закреслено: «є зареєстрований товар».

²⁷ Далі текст закреслений: «Далі він запросив зав. Музичним видавництвом [назвати], на яку суму я прошу відпустити нот».

2. Поручить Музсектору совместно с представителем Наркомпроса УССР произвести отбор музыкальных изданий. О порядке отбора и сроке выполнения Музыкальный сектор должен сговориться с представителем Наркомпроса УССР.

3. Поручить Музсектору сообщить правлению, на какую сумму будет отпущено музыкальных изданий на предмет внесения этого вопроса на утверждение Коллегии Наркомпроса, при чем считать, что сумма эта должна быть списана с оборотных средств ГИЗ'а, в порядке бесплатной передачи нотного материала по указанию Наркомпроса РСФСР.

Одержавши постанову «Госиздата», я добився (після нових блукань по Наркомпросу, прохань) затвердження цієї постанови; причому була зазначена сума, на яку повинні відпустити нам музичних видань, а саме:

*Разрешить Госиздату передать Наркомпросу УССР безвозмездно по одному экземпляру изданий Музсектора и национализированных изданий на сумму до 25.000 руб. с списанием стоимости переданной литературы с оборотного капитала ГИЗ'а*²⁸.

[Арк.] 7.

Після цього домовився з зав[ідувачем] музичним видавництвом про переведення в життя постанови... При чому зав. музичним видавництвом погодився дати нам всі твори, крім церковних, поголосників і тих творів, яких залишилось в архіві не більше 2—3 примірників. Отбирати твори повинен кваліфікований робітник, якого призначить Музвидавництво за рахунок НКО УССР.

Після «Госиздата» я обійшов майже всі установи, де, на мою думку, були ноти і музичні книжки.

В Ленінській бібліотеці (в Музичному відділі) дублетного музичного фонду немає, але є значна кількість нот ще не розібраних, а тому я тільки добився резолюції заст. директора б-ки проф. Егорова²⁹, що за нами буде заброніровано все те, що останеться після відбору. Але, не зважаючи на наші нагадування, ми нічого не одержали до цього часу.

В бібліотеці Московської консерваторії заявили, що на видачу музичних матеріалів треба мати дозвіл Профобра³⁰ НКО. А тому я звернувся з проханням до зав. Профобром заст. наркома А. Вишинського³¹ про видачу нот і книжок із фондів

²⁸ За орієнтовними цінами того часу це могло бути приблизно 330 000 сторінок нотного тексту або 33 000 примірників по 10 сторінок.

²⁹ Дмитро Миколайович Єгоров (1878—1931) — історик, професор Московського університету, член-кореспондент АН СРСР (з 1928 р.), бібліограф, книгознавець, заступник Директора і член правління Бібліотеки ім. Леніна в 1928—1930 рр. Репресований.

³⁰ Профобр — аббревіатура від російського «профессиональное образование».

³¹ Прізвище Вишинського вписано пізніше іншим кольором чорнилом. Андрій Януарійович Вишинський (1883—1954) — радянський політичний діяч, юрист і дипломат. Народився в Одесі, закінчив юридичний факультет Київського університету, мати була вчителькою музики. У 1928—1930 рр. очолював Головне управління професійної освіти. У світову історію увійшов як головний державний обвинувач (генеральний прокурор СРСР) на сталінських судових процесах 1930-х років, прибічник «презупції винності». Сучасники вважали його особистістю, яка мала миттєву реакцію, багатий лексичний запас, блискучу ерудицію, користувалася вседозволеністю держиморди-негідника.

Московської і Ленінградської консерваторії та інших установ; на моєму проханні була покладена така резолюція Вишинського³²:

Со стороны ГПФ^[33] возражений против уступки дублетных матерьялов, в случае согласия на это правлений Московской Консерватории, Ленинградской Консерватории и др. учреждений, не имеется. (20/XI [1928]).

Після цього Дирекція Московської Консерваторії, розглянувши моє прохання, обіцяла дати деякі ноти і журнали³⁴. Бібліотека консерваторії запросила прислати кошти за роботу про складання списку того, що має нам бути відправлено, що я і зробив. Але пройшло кілька років, а ми нічого не одержали. І тільки *не так давно* (1936 р.), і то³⁵ після особистого мого прохання, було надіслано комплект журналів «Die Musik»³⁶, і тільки.

В Московському відділі Народної освіти на моє прохання видати із музичних фондів «Музторгу» по одному примірнику із сучасних видань і конфіскованих (переважно видань Гутхейля та ін.) дали згоду.

[Арк.] 8.

Музторгом вислано 6 тюків, після чого Завмузторгом категорично відмовився надсилати далі музичні матерьяли, не зважаючи на всі мої прохання і доводи. (Незабаром Музторг був зовсім ліквідований).

В Художньому відділі Народної освіти мені пощастило також одержати наказ (від 22/IX) всім музичним технікумам Москви «...не отказать выдать дублеты нот для научной библиотеки, создаваемой НКП³⁷ Украины». Але за відсутністю коштів продержатись ще кілька днів в Москві (як відомо, мені було асигновано на командировку лише 150 карб.), а тому і за відсутністю часу я не міг використати цього прихильного нам наказу, бо треба було спішити до Ленінграду.

Також не було можливості [отримати ноти] й з інших установ, з якими я мав уже тісний зв'язок і де давали згоду дещо дати нам для Музичної б-ки, — як бібліотека ім. Леніна, Історичний музей, Центральний архів та інші.

[Арк.] 9.

В Ленінграді перш за все кинувся до Державного Книжкового фонду, з Директором якого мене познайомили ще в Москві у Наркомосі. Тут вдалося розшукати одну з кімнат, де лежали в кучах ноти, завалені іншими книжками, і негайно приступив до одбору музичних матеріалів. Працювати було надзвичайно тяжко, бо в

³² Прізвище Вишинського закреслено, а текст резолюції вписано пізніше за основний текст фіолетовим чорнилом на спеціально для того залишеному місці.

³³ Мається на увазі «Головне управління професійної освіти».

³⁴ Закреслено: «Але пройшов рік, а нот ми не одержали, а ми нічого не одержали... Прийшлося вдруге просить Консерваторію».

³⁵ Позначене тут курсивом вписано Дзбановським пізніше на залишеному вільному місці фіолетовим чорнилом.

³⁶ Die Musik — німецький музичний журнал, заснований у 1901 р. Бернгардом Шустером, який був його головним редактором від часу заснування до липня 1933 р., коли видавництво було захоплено Третім Рейхом. Остання публікація журналу під назвою Die Musik припадає на лютий 1943 р. У сучасному фонді журналу немає.

³⁷ НКП — «Народный комиссариат просвещения» (рос.), те саме, що НКО — «Народний комісаріат освіти» (укр.).

пальто було і жарко і незручно, а без нього холодно. Під кінець дня з'явився співробітник Інституту Історії Мистецтв, чи Публічної б-ки, (якого, очевидно, повідомили із Книжкового фонду про роботу над музичними фондами). Цей співробітник почав відбирати і собі, але, на моє щастя, скоро ми мусили припинити працю. На другий день я з'явився на роботу ще за ½ год[ини] до відкриття помешкання; і як тільки мене пустили до кімнати, де були ноти, я почав працювати, напругаючи всі свої сили. Не дуже придивляючись до нот, я все, крім релігійних, яких було найбільш, відкидав до своєї кучі. [...] ³⁸ І коли з'явився співробітник Інституту чи Публічної б-ки (через 2—3 год.), zostалися переважно релігійні ноти та деяка кількість інших нот, які ми стали розбирати вмісті... Потім цілих 2 дні прийшлося переглядати те, що відкинув на свою кучу, і вибирати все, що заслуговує будь-якої уваги. На упаковку не було грошей, але упаковщик Книжкового фонду погодився купити мішки (до 40), куди й були запаковані всі ноти, а я уже із Харкова вислав йому і за мішки, і за упаковку, і за пересилку тюків.

Крім нот і суто музичних книжок я відібрав велику кількість журналів, де є музичні статті, книжок та інш., але ці журнали і книжки ще до мого приїзду в Київ були передані до Книгосховища [бібліотеки]. Найбільше жаль мені таких журналів, як «Артист» (повний комплект), «Київська старина» та багато старих музичних журналів і книжок.

В Публічній бібліотеці, куди я звернувся з проханням дати нам дублети, вчений секретар Банк ³⁹ дав згоду видати із нерозібраного фонду все, що їм буде непотрібне, але при умові, що розбір цього фонду було б зроблено за наші кошти. На це я дав згоду. Але через деякий час Зав. Музичним відділом А. Римський-Корсаков ⁴⁰ приватним листом повідомив мене, що

Правление по Вашему делу приняло отрицательную позицию, мотивируя, что раздача этого фонда без всякой компенсации ослабляет обменные возможности библиотеки.

[Арк.] 10.

Повернувшись з командировки (на початку жовтня 1928 р.) до Харкова, я негайно подав доповідну записку до Головнауки ⁴¹, в якій детально повідомив про роботу в Москві і Ленінграді, про всі мої досягнення і про план дальшої роботи,

³⁸ Закреслено: «Через 2 ½ години...».

³⁹ Володимир Еммануїлович Банк (1876, Санкт-Петербург — 1942, Ленінград) — бібліограф, бібліотекознавець та педагог. Член правління та вчений секретар Публічної бібліотеки в Ленінграді (1924—1937), чл. Ради Держ. Центр. книжкової палати (1926—1930), чл. бібліогр. коміс. при Раді Наркомів СРСР зі складання «Індексів наукової літератури».

⁴⁰ Андрій Миколайович Римський-Корсаков (1878, Санкт-Петербург — 1940, Ленінград) — музикознавець, текстолог, музичний критик. Син та біограф композитора М.А. Римського-Корсакова. У 1918—1940 рр. співробітник Відділу рукописів, завідувач нотного відділу Публічної бібліотеки (Ленінград).

⁴¹ З 1927 р. Головнауку при Народному комісаріаті освіти УСРР очолював Микола Олексійович Скрипник (1872, Ясинувата, Бахмутський повіт — 1933, Харків) — український радянський партійний і державний діяч. Дійсний член ВУАН (1929). Був активним провідником українізації, у той же час його політична позиція була суперечливою і неминуче вела до поразки. Скрипника звинуватили в «націонал-ухильництві», він не визнав себе винним і покінчив життя самогубством.

а також підняв питання, де створити Всеукраїнську музичну бібліотеку, — в Харкові, чи в Києві, при чому висловив думку, що «тільки можливо створити таку бібліотеку з музичним відділом в Києві (не зважаючи на те, що заст. Наркома Приходько⁴² стояв за Харків), і не тільки тому, що Київ — центр науки і що там зосереджені всі наукові бібліотеки, але й тому, що тільки там можна мати відповідне помешкання, потрібні кошти і штати.

Майже таку доповідну записку подав і до Замнаркома освіти⁴³, де також просив відпустити тисячу карбованців на те, щоб виділити музичні матеріали, запакувати їх і відправити до Києва. Час був тяжкий в фінансовому відношенні (кінець року), але т. Полоцький погодився дати гроші і тому наложив таку резолюцію «треба вишукати 1000 карб. і видати». І бухгалтерія вишукала [кошти], і тільки при такій допомозі НКО можна було відібрати музичні матеріали, запакувати і перевезти їх до Києва.

[Арк.] 11. [Далі нами не відтворено два аркуші оригіналу документа, оскільки аркуш 11-й містить інформацію, вже зафіксовану раніше. А 12-й аркуш та його зворот прочитати не вдалося.]

[Арк.] 13.

Треба зазначити, що в НКО і всі, кого цікавила Музична бібліотека, радили мені стати на чолі цієї бібліотеки, довести цю справу до кінця. Але мені не хотілось кидати Харків, де мене цілком задовольняла праця і в НКО, і в Муздрамінституті, і на Радіо, і в опері. І тільки 30/X [1928] подав коротеньку заяву про згоду балотуватись на конкурсі на посаду керівника Музичного відділу, гадаючи, що керування буде тільки тимчасовим, яке не відірве мене від праці в Харкові.

19/XI [1928] я одержав листа від директора Всенародньої б-ки⁴⁴, де зазначалося, що:

...нарешиті закінчені всякі формальні сторони виборів. Вас обрано на посаду наукового робітника — керівника музичного відділу ВБУ. Тепер справа за НКО: згідно з розпорядженням НКО, вибір і призначення наукових робітників — керівників відділів затверджує НКО. Повідомлення про вибори Вас послано до розподільчастини НКО. Будь ласка, зайдіть туди і попросіть не відкладати справи. Як буде затвердження, прошу переїздити до Києва, щоб почати роботу по організації відділу.

⁴² Антон Терентійович Приходько (1891, Кубанська область, станиця Новорождественська — 1938, Архангельськ) — український радянський державний діяч. Заступник Наркома освіти УСРР Олександра Шумського у 1926—1927 рр., а з 1927 по 25 грудня 1929 рр. — заступник Наркома освіти УСРР Миколи Скрипника. Заарештований 1933 р., розстріляний 1938 р.

⁴³ Олександр Аркадійович Полоцький (1886—1938) — український радянський діяч, дипломат. Заступник народного комісара освіти УСРР (1928—1931).

⁴⁴ Степан Пилипович Постернак (1885, с. Степанівка Ніжинського пов. Магіївської вол. Чернігівської губ., нині с. Рівчак-Степанівка Носівського р-ну Чернігівської обл. — 19.01.1938. До 1918 р. також Постернаков, Пастернаков) — бібліотекознавець, бібліограф, організатор бібліотечної справи в Україні, педагог, історик освітнього руху, громадський діяч. Один з організаторів (завідувач з травня 1922 р.) та перший офіційний директор ВБУ (26.03.1923—24.10.1929). Арештований 1929 р. [14, с. 179—206; 18, с. 29—37].

23/X 1928 р. я одержав листа від Всенародньої б-ки України такого змісту:

«Всенародня б-ка України вирішила остаточно з цього бюджетного року розпочати роботи по організації Музичного відділу, чекає лише офіційного повідомлення ФЕУ НКО⁴⁵ про нові посади та про відкриття кредитів на них. Гадаю, що до 1/XI це повідомлення буде. Отже, поки оголосили конкурс на заміщення посади керівника Музичного відділу (платня 110 карб.). Відомості про конкурс направили і до Харкова (до «Вістей», до Укрнауки і деяких інших установ). Термін подачі заяв на конкурс 1/XI; після 1/XI, як одержимо до того повідомлення ФЕУ НКО, проведемо вибори і розпочнемо роботу. Як Ви гадаєте про себе? Що до зібраних Вами матеріалів, гадаю, що розпорозувати їх не слід, а треба всі зосередити в Музичному відділі Всенародньої б-ки України. Перші місяці до звільнення приміщень Академією буде скрутно з приміщенням, але за кілька місяців цю справу має бути полагоджено, бо з нашого будинку почав вибиратися Геологічний Кабінет УАН⁴⁶, за кілька місяців має звільнитися кілька кімнат».

[Арк.] 14.

Одержавши це повідомлення директора ВБУ, я про це повідомив Головнауку і між іншим писав, що працювати над утворенням музичної бібліотеки я радий і почуваю, що ще можу чимало для неї зробити, але мушу одверто заявити, що можу взяти на себе цю посаду тільки при умові, коли мені дадуть спецставку в 250 карб». (В бібліотеці ВБУ в той час сама вища ставка завідувачам була 120 карб.). З того дня Головнаука почала клопотання про надання мені спецставки, яку НКП затвердив в 200 карб. з 16/XI 1928 р.

З половини [...] ⁴⁷ я переїхав до Києва і так захопився працею над організацією Музичного відділу, що вирішив зостатись тут назавжди.

Помешкання для Музичного відділу поки що не було. Прийшлося працювати в помешканні стародруків та рукописів, вишукувати музичний матеріал по Києву, знайомитись з муз[ичними] фондами бібліотеки, складати плани обладнання відділу, вести значну переписку з установами, які надсилали нам ноти або обіцяли надіслати, та ін.

1-го IV 1929 р. дали нам 3 кімнати на 3 поверсі в буд. № 14 по бул. Шевченка. Кімнати великі, світлі (вікна виходять на Шевченківський бульвар і на Короленківську вулицю), вибілені, вимиті... З цього ж числа була призначена співробітниця на посаду старшого бібліотекаря, Катерина Миколаївна Масляникова (дочка славетного українського композитора М. Лисенка) ⁴⁸, — співробітниця з бібліотечним стажем і з музичною освітою.

Перші дні переносили музичні матеріали, що були зібрані в бібліотеці до заснування Музичного відділу і лежали кучами в приміщенні, де переховувалось зайве господарське майно, а після того — пакунки, які надходили із різних міст.

9/IV [1929] приступили до розборки старих фондів, яких було до 5000 примірників — брудних, покритих слоями пороху, розбитих, з розрізненими листочками.

⁴⁵ ФЕУ НКО — фінансово-економічне управління Народного комісаріату освіти.

⁴⁶ Геологічний кабінет Української академії наук був організований у 1919 р.

⁴⁷ Місяць не зазначено. Можливо, йдеться про листопад або жовтень.

⁴⁸ Катерина Миколаївна Масляникова (уродж. Лисенко; 1880, Київ — 1948) — піаністка, акомпаніаторка. Донька композитора Миколи Лисенка, сестра Мар'яни та Остапа Лисенків.

Кімнати ще були не обставлені, ніякої меблі ще не дали, бо її не було, — сиділи на колодках, але скоро добули дошки, які поклали на колодки і таким чином утворили

[Арк.] 15.

тимчасові стелажі.

Ноти і книжки розклали по розділам і за абеткою авторів.

Добралися і до присланих тюків. Розпакували 21 тюк від Музичного сектора «ГИЗа»⁴⁹. В них вміщалося 1950 примірників нот — і ці перші придбання класичних, виключно чистих нот нас надзвичайно порадували і влили немало енергії в роботу. (А всіх тюків від «Музгиза» було біля 100).

Я вже згадував про тюки від Державного книгосховища (в Ленінграді). На жаль, всі ці тюки (39 чи 40) були розпаковані до мого приїзду до Києва і майже половина матеріалів була передана до Книгосховища, серед яких було немало музичних, або таких, де були вміщені надзвичайно цінні муз[ичні] статті. До Музичного відділу поступило лише понад 7.000 прим[ірників].

Далі розпакували 3 (три) невеликих пакунки від «Харківського Пролетарія»⁵⁰ (133 прим. нот), 4⁵¹ тюка від Крамниці «Моно» (Моск[овский] Обл. Наробраз[ования]) з 838 прим., 1 тюка від Крамниці Житомирської (450 прим.), 1 тюка від Одеської крамниці (286 прим.) та інш.

Одночасно з працею над розбором цих музичних матеріалів я весь час розшукував музичні матеріали в Києві. Довго мені⁵² [...].

[Арк.] 16.

Було також порушено прохання перед Всесоюзною Академією про передачу нам дублетів нот, книжок та ін. Неодмінний секретар⁵³ Академії направив мене до Директора Академічної б-ки академіка (прізвище не пам'ятаю)⁵⁴. Директор обіцяв виділити нам дублети, але не зараз, а тоді, коли буде у них завідувач відділу, при якому приступлять до упорядкування відділу. А 14/ХІ 1928 року цей академік повідомив мені листом, що він

...окончил свой срок управления библиотекой Академии Наук и передал должность акад. С.А. Жебелеву⁵⁵, которому и вручил Ваше письмо

Очевидно, моє прохання розглядалося на засіданні відділу «Гуманитарных наук Академии», принаймні я одержав такого листа:

⁴⁹ ГИЗ — аббревіатура від російського «Государственное издательство».

⁵⁰ Кооперативне видавництво «Пролетарій», м. Харків (1922—1930).

⁵¹ Виправлено на 6 тюків.

⁵² У цьому місці розповідь переривається. Одного або кількох аркушів бракує (нумерація збережена). Наступний аркуш — 16.

⁵³ Закреслено слова: «не відмовляючи».

⁵⁴ Ідеться про Платонова Сергія Федоровича (1860—1933); директор БАН у 1925—1928 рр., академік з 1920 р.

⁵⁵ У БАН відбувалися чергові кадрові зміни. І хоча Дзбановський пише про Жебелева Сергія Олександровича (1867—1941), зазначеного в листопадовому листі від директора БАН Платонова виконуючим обов'язки директора, але можливо, що питанням комплектування української бібліотеки займався вже Роджественський Сергій Олександрович (1868—1934) — виконуючий обов'язки директора БАН з листопада 1928 р. по жовтень 1929 р.

Академия наук Союза Советских Социалистических Республик.

Академик, секретарь отделения Гуманитарных наук.

16 ноября 1928 г., №5723.

Представителю Главнауки и Наркомпроса Украины А. Дзбановскому.

Отделение Гуманитарных наук Академии Наук СССР, рассмотрев на заседании 24 октября с.г. Ваше заявление о выдаче из дублетного фонда Библиотеки Академии для организованной в Киеве музыкальной библиотеки с Музейным отделением при ней, музыкально-театральных, художественно-исторических и графических материалов, постановило просить Вас предоставить список изданий, которые были бы желательны для упомянутой библиотеки.

При этом Академия Наук считает необходимым отметить, что из-за наличия значительных лакун в библиотеке самой Академии выдача дублетов из запасного фонда указанной библиотеки проводится обычно в обмен на соответствующий эквивалент.

Академик-Секретарь И. Крачковский⁵⁶

В 1930 році Дирекція б[увшої]⁵⁷ Всенародної бібліотеки звернулася [до Президії Академії Наук СРСР] з проханням⁵⁸ передати нам дублети нотних і др. матеріалів. На це відношення від 9/II[1930] Президіум Академії Наук повідомив, що:

«...передача Вам дублетов нотних и других музыкальных матерьялов, имеющихся в Библиотеке Академии Наук СССР, может быть осуществлена, но не в ближайшее время, так как Библиотека АН занята рядом неотложных работ, до выполнения которых не будет иметь возможность приступить к отбору не вполне обработанных музыкальных матерьялов.

Непременный секретарь, академик В. Волгин⁵⁹,

зав секретариатом В. Зеленко⁶⁰»

⁵⁶ Ігнатій Юліанович Крачковський (4.03.1883, Вільнюс — 24.01.1951, Ленінград) — російський арабіст, один із творців школи радянської арабістики; академік АН СРСР. Виявляв інтерес до білоруської й української науки та культури, написав розвідки про пам'ятки старобілоруської мови, про грамоту Антіохійського патріарха львівській пастві 1586 р., описав подорож Павла Халебського (Алеппського), вивчав арабські рукописи, виявлені на території України («Звіт про поїздку до Києва влітку 1925 р.» та інші).

⁵⁷ У 1930 р. назва бібліотеки — Всенародна бібліотека України в Києві (1920—1934); далі — Державна бібліотека Всеукраїнської Академії Наук (1934—1936); а в 1938 р., коли Дзбановський писав статтю, — Бібліотека Академії Наук УРСР (1936—1948).

⁵⁸ Закреслено: «по мойому проханняю».

⁵⁹ В'ячеслав Петрович Волгін (02.06.1879—03.07.1962) — історик, академік АН СРСР (1930). У 1930—1935 рр. неодмінний секретар, у 1942—1953 рр. віце-президент АН СРСР.

⁶⁰ Василь Адамович Зеленко (1878—1957). Закінчив Цюрихський університет, викладач Фребелевських курсів у Петербурзі. Бібліотекар дитячої бібліотеки Е.Л. Нобеля (1911). Учасник Першого Всеросійського з'їзду з бібліотечної справи. Директор Петроградського інституту позашкільної освіти (1918—1924), зав. книжково-бібліотечною групою університету (1918—1919). Учений секретар Ради вивчення продуктивних сил СРСР, член правління Державного інституту наукової педагогіки, викладач Ленінградського державного історико-лінгвістичного інституту.

[Арк.] 17.

Дирекція нашої бібліотеки ще раз зверталась до бібліотек Всесоюзної Академії Наук, в кінці 1932 року, з проханням дати нам музичні матеріали, нагадуючи неодноразові обіцянки Академії⁶¹. На наше відношення Директор б-ки Яковкін⁶² дав таку відповідь:

Библиотека Академии Наук СССР этим сообщает, что в настоящее время она еще не имеет возможности приступить к разборке нотных материалов, каковую, однако, намечено произвести в течение текущего года, причем о результатах Ваша библиотека будет незамедлительно поставлена в известность.

Очевидно, й до того часу Б-ка Академії Наук не знайшла завідувача Музичним відділом, і тому при переїзді до Москви вона передала всі фонди Музичного відділу до Московської консерваторії.

Ленінградська Консерваторія, куди я звернувся з проханням відпустити нам дублети нот, — дала свою згоду. Але лише за допомогою завідувачого бібліотекою т. Орлова⁶³ ми одержали (1930 р.) до 100 оперових та інш. клавирів і невелику кількість оркестрових партитур. За відсутністю часу вдалося лише встановити зв'язок з музичними бібліотеками Державної опери, Філармонії, Хорової капели та ін.

[Арк.] 18.

В той же час пощастило мені одержати від Ленінградської консерваторії біля 100 оперових клавирів та кілька десятків оркестрових партитур, від видавництва «Academia» — 20 книг, від Державного книжкового фонду — біля тисячі музичної літератури, від б-ки Академічного драматичного театру значну кількість журналів, лібрето і книжок і т. д.

Нарешті, випадково дізнавшись, що Академія Художеств роздає деякі свої експонати музеям, я набрався хоробрості і пішов до Академії Художеств просити для Музичного відділу скульптур на музичні теми. Мені пішли назустріч. Завідуючий цим відділом довго водив мене по галереям Академії, переглядали всі скульптури і нарешті зостановились на таких скульптурах — «Чайковський» (оригінал тої чудової величезної скульптури, яка прикрашає фойє Малого залу в Ленінградській консерваторії), «Глазунов» (бюст), «Орфей» (величезна фігура з птицями тощо), 2 скульптурних дошки, які змальовують головки співаючих (чудова копія славетної скульптури). Академія закріпила за мною ці скульптури, які оцінювалися в 50–60 тис. карб. Але дирекція б-ки відмовилась дати 300—400 карб. на упаковку і перевозку. А тому прийшлося відмовитись від надзвичайно цінного подарунка.

⁶¹ Далі закреслено: «Але Бібліотека Академії Наук видно не знайшла завідувача Музичним відділом і до 1932 р., принаймні [...] і до 15/1 32 р.»

⁶² Інокентій Іванович Яковкін (12.08.1881—24.05.1949) — радянський бібліограф, бібліотекознавець та історик права. Відіграв помітну роль у перебудові діяльності Публічної бібліотеки і бібліотечної справи в перше пореволюційне десятиліття. Учасник з'їздів та конференцій наукових працівників, бібліотечних діячів, працівників народної освіти. У 1929 р. Яковкін перейшов у БАН, був її директором (1929—1949, Ленінград).

⁶³ Георгій Павлович Орлов (1900—1940) — зав. бібліотекою Ленінградської консерваторії (1925—1931), там само викладач загального курсу музично-теоретичних дисциплін (1923/1924), викладач гармонії у студентів класу І.А. Вишневіського (1927); секретар науково-композиторського факультету (1927—?).

По дорозі додому я забіг в бібліотеку Московської консерваторії, де ніяк не вдавалося зрушити з місця надсилку нам нот і журналів, що нам обіцяли. Річ в тім, що ще в минулому році зав. Бібліотекою т. Колчин⁶⁴ писав мені:

...ноты для вас еще не отобраны, но намечено их к передаче довольно много и далеко не плохих. Согласно требованию правления мы можем передать их вам только в том случае, если вами будет составлен список получаемых нот. Сотрудники библиотеки так перегружены, что потратит на это несколько дней не имеют возможности...

Через деякий час нова завідувачка [бібліотеки Московської консерваторії] Ванькович⁶⁵ писала:

Я нашла человека, который согласился сделать список за 35 рублей...

Гроші на переписку я вислав негайно. І тільки через рік-два Московська консерваторія вислала розрізнені комплекти журналів:

[Арк.] 19.

«Musikwissenschaft»⁶⁶[...]

Одвідав також контору Великого оперового театру, де вдруге просив надіслати нам нові опери (клавіри), які друкує виключно Театр. Обіцяли, але не вислали. Просив їх про те ж не раз, але й досі від них не одержали ні жодної опери⁶⁷.

[Арк.] 20.

На початку 1929 р. я одержав відомості про смерть професора Ленінградської Консерваторії відомого дослідника старовинної музики А. Преображенського, у якого зосталася надзвичайна цінна бібліотека, де було чимало рукописів XIII—XVIII віку, стародруків і взагалі рідких музичних фондів. Жінка Преображенського, пам'ятаючи про наші приятельські відношення і про те, що я організую Музичну бібліотеку, просила якнайскоріше приїхати до Ленінграду і вибрати в її бібліотеці все, що мені потрібно і все найбільш цінне, бо «учні покійного та купці весь час вже крутяться біля цієї бібліотеки».

Також я мав відомості про бібліотеку інженера і музичного діяча проф. Привалова⁶⁸ (старі збірки народних пісень (уніки), народні інструменти тощо), про

⁶⁴ Євген Олексійович Колчин (1862—1952). Професор, скрипаль, альтист, викладач, музичний діяч, фотограф. Старший науковий співробітник. Інспектор Московської консерваторії (1914—1922). Роки роботи в Московській консерваторії: 1922—1930. У 1909 р. у складі оркестру брав участь у «Російських сезонах» С. Дягілева в Парижі. Із цього року служив на посаді бібліотекаря, був творцем, першим хранителем і завідувачем Музею ім. Н.Г. Рубінштейна Московської консерваторії. Віддав понад 30 років життя служінню консерваторії будучи протягом десятиліть (з перервами) практично єдиним співробітником Музею консерваторії.

⁶⁵ Г.М. Ванькевич — друга дружина радянського композитора М.Ф. Гнесіна.

⁶⁶ На сторінці залишено місце для вписування інформації про роки або інші назви журналів, але намір не було здійснено.

⁶⁷ Закреслено: «і в 1935 р.»

⁶⁸ Микола Іванович Привалов (1868—1928) — композитор, музикант-виконавець, дослідник та реставратор старовинних російських народних інструментів, лектор, автор музичних творів. Займався обробкою народних пісень, писав статті про музичний фольклор та народні інструменти.

багату бібліотеку проф. Фіндейзена⁶⁹, бувшого редактора-видавця «Русской музыкальной газеты», відомого дослідника російської музичної історії, а також про бібліотеку відомої співачки Паніної-Карцевої [!Панаєвої-Карцевої]⁷⁰, у якій було більш 2000 оперових клавирів починаючи з 17 століття і біля 2000 томів романсів, переважно закордонних. На моє прохання вона прислала список, в якому ще зоставалося більш 700 оперових клавирів та 300 томів романсів, (всі в гарних оправах), за які вона просила всього 2000 карб.

Негайно я написав про це рапорт Директору б-ки (15.04.29), який положив резолюцію «Прошу скласти проект відношення до Укрнауки в справі закупки зазначених музичних бібліотек для Музичного відділу».

Майже в той же день таке відношення і надіслали до Укрнауки. Довго ждали ми відповіді і нарешті одержали відомості, що Укрнаука (чи взагалі НКО) асигнувала нам 700 карб., але ці гроші надіслали в якісь музеї. Насилу ми їх вицарапали, і то вже в кінці августа. Спочатку одержали 500 карб., на які гроші командировано мене до Ленінграду. Тут я купив 130 одиниць із бібліотек Преображенського, 142 кн. примірників із б-ки Фіндейзена. Привалова, не зважаючи на наші давні приятельські відношення, не хотіла розстатися з дорогими для неї книжками тощо. Крім того, жінка Фіндейзена, в журналі якого «Русская музыкальная газета» я брав участь на протязі 20 років і з яким мене весь час зв'язували приятельські відношення, подарувала для Музичного відділу чимало цінних гравюр (32), фотографій, брошур, програм тощо.

До Панаєвої-Карцевої мені, правду сказати, було соромно ітти майже без грошей. Але я переміг себе і пішов. На жаль, я застав лише послідки⁷¹ її клавирної бібліотеки. Прийшлось взяти мені 34 оперових клавирів, а решта була вже продана.

[Арк.] 21.

В кінці 1930 року я підняв клопотання перед Музсектором «ГІЗ'а» про те, щоб нам вислали контрольний примірник всієї музичної продукції «Музгиза», мотивуючи необхідність цього тим, що обов'язкові примірники надходять до нас не раніш, як через 2—3 місяця після видання.

На це прохання Зав. «Музгизом» т. Верховтурський⁷² відповів 15/II 1931 р. так:

Зав. Музыкальным отделом Нац. Б-ки Украины тов. Дзбановському: на основании постановления Правления Музгиза от 3/II 1931 г. Вам будут высылаться контрольные экземпляры всей выходящей музыкальной и книжной продукции Музгиза, с 1-го января сего года...

⁶⁹ Микола Федорович Фіндейзен (1868—1928) — музикознавець світового рівня, історик, музичний критик, громадський діяч. У 1894 р. заснував часопис «Русская музыкальная газета», головним редактором якого був до 1918 р. Фіндейзен брав участь у роботі над «Російським біографічним словником» (під редакцією О.О. Половцова), підготував низку статей для музичного словника Рімана, писав статті також для інших словників та енциклопедій.

⁷⁰ Олександра Валер'янівна Панаєва-Карцева (1853—1941) — російська оперна співачка, сопрано, учениця Поліни Віардо.

⁷¹ Тут закреслено слово «рештки».

⁷² Імовірно, це «А. Верховтурський», який був відомий як один з редакторів журналу «Красный перец» у 1924—1925 рр.

Через рік «виробничий» сектор «Музгизу» повідомив, що контрольні примірники висилатися не будуть, а будуть висилатися лише декадні списки:

...по которым Вам предоставляется право затребовать, отметив знаком необходимые произведения. Срок высылки декадных списков обратно в Музгиз устанавливается с момента получения Вами списка в 3 дня. Не присылка списка в указанный срок лишает Вас права получения литературы.

Ця відповідь своїм наслідком мала те, що одержання контрольної музичної продукції значно скоротилось, а ще через рік зовсім припинилося. Майже в цей час «Музгиз» став висилати нам не 2 примірника обов'язкових, а лише один, і то не всіх видань. А Харківська бібліотека чомусь стала одержувати по 2 примірники. Очевидно, Харківською бібліотекою було піднято перед НКО клопотання, щоб їй, як столичній⁷³ бібліотеці, висилалося 2 примірники, і НКО підтримала це клопотання. Про таку зміну комплектування я кілька разів заявляв на наших зібраннях і просив підняти клопотання про відновлення попередньої системи комплектування обов'язковим примірником. Але мені кожний раз відповідали, що одержувати лише один примірник більш раціонально.

[Арк.] 22.

Не раз я піднімав клопотання перед Дирекцією Державної академічної опери про передачу нам тих клавірів опер, які ніколи не будуть ставитись. Нарешті пощастило добитись згоди Директора (т. Христового⁷⁴) видати такі опери (по списку, який я подав), але зміна Дирекції опери не дала можливості використати цю згоду.

Бібліотека Т-ва Леонтовича⁷⁵ (потім «ВУТОРМа»⁷⁶ та ін.) весь час приковувала мою пильну увагу. Не раз я вів розмови з членами Правління про передачу цієї бібліотеки Музичному відділові і нарешті надав їм заяву, де доводив, що не раціонально розпоршувати музичні скарби, а треба злити в одне місце — в Музичний відділ бібліотеки Академії Наук. Про це писав і до НКО.

І нарешті я одержав від Правління ВУТОРМ'у (перед ліквідацією його) відношення прийняти бібліотеку з музичними інструментами та інш. На другий день я почав приймати бібліотеку і негайно перевозити її до Музичного відділу. Перевезено понад 3000 прим., серед них рукописи Леонтовича, Степового, Стеценка та ін. і немало цінних нот. Перевезти решту заборонив «новий хазяїн» — Укрфіл⁷⁷. Річ в тім, що Т-во, обмеживши свою діяльність або і зовсім припинивши її, здало в оренду більшу частину свого приміщення Укрфілу. Представник Укрфілу вирішив, що постав зручний випадок об'явити себе власником майна, яке ніколи йому не

⁷³ Підкреслено в оригіналі.

⁷⁴ Микола Федорович Христовий (1894—1938) — революціонер-есер, функціонер з боротьбистів, журналіст-українізатор, літератор, культурний діяч, мистецтвознавець, музейник, науковий співробітник ВУАН, редактор перших україномовних газет «Боротьба», «Вісті ВУЦВК», «Кіно» та ін., жертва сталінських репресій.

⁷⁵ У лютому 1928 р. на II з'їзді Музичного Товариства ім. М. Леонтовича (МТЛ) було ухвалено постанову про його реорганізацію у Всеукраїнське товариство революційних музикантів (ВУТОРМ). З ініціативи Олександра Дзбановського, який був членом харківського відділення МТЛ, архів і бібліотека МТЛ надійшли до музичного відділу ВБУ від Музичного товариства пролетарських музикантів у грудні 1931 р.

⁷⁶ ВУТОРМ — Всеукраїнське товариство революційних музикантів (1928—1931).

⁷⁷ Українська філармонія.

належало. Пришлось передати справу в «Арбітраж». На першому засіданні справа була відкладена, бо не було свідків. Хоча було подано відношення до Правління ВУТОРМ'у.

[Арк.] 23.

На другому — справа перенесена на розгляд і вирішення в НКО. А тим часом [«новий власник» Укрфіл]⁷⁸ перевіз білий, чудовий рояль і другий рояль, шафи, меблі та інш. в друге приміщення (невідомо, куди дівалися піаніно, коври, портрети та інш.), а через деякий час білий рояль відправив в Харків. Цікаво тут зазначити, що Альтшулер⁷⁹, як голова ВУТОРМ'у, підписав відношення ВУТОРМ'у про передачу всього майна Музичному відділові, а через деякий час, як Голова Укрфілу, відписав відношення Укрфілу — не віддавати інструментів Муз. Відділові. Прийшлося припинити боротьбу⁸⁰.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бугаєва О.В. Визначні постаті музичної культури України // Бібліотечний вісник. 2018. № 6. С. 24—42.
2. Бугаєва О.В. Музичне товариство імені М.Д. Леонтовича (1921—1931) : біографічний словник. Київ, 2015. 348 с. С. 85—89.
3. Воронкова Т.І. Олександр Тихонович Дзбановський (1870—1938) // Рукописна та книжкова спадщина України. 1996. Вип. 3. С. 181—191.
4. Воронкова Т.І. Дзбановський Олександр Тихонович // Особові архівні фонди Інституту рукопису: Путівник. Київ, 2002. С. 139—145.
5. Гарбар Л.В. 150 років від дня народження українського композитора, музикознавця, педагога — Дзбановського Олександра Тихоновича (1870—1938). URL: <http://www.nbuv.gov.ua/node/5218>
6. Гарбар Л.В. Розвиток бібліотечної справи та бібліотекознавства у Національній (Всенародній) бібліотеці України (1918—1933) // Рукописна та книжкова спадщина України. 2012. Вип. 15. С. 198—222. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2012_15_15
7. Дзбановський О.Т. Минуле музичної культури на Україні // Червоний шлях. 1927. Ч. 11. С. 243—251.
8. Дзбановський О.Т. Вищий Музичний Комітет при Відділові Мистецтв Наркомосвіти // Музика. 1927. Ч. 4. С. 33—34.
9. Дзбановський О.Т. Матеріали музичної старовини у Житомирському музеї // Музика. 1927. Ч. 5—6. С. 49—51.
10. Дзбановський О.Т. По київських музеях та бібліотеках // Музика. 1927. Ч. 3. С. 27—28.
11. Дубровіна Л., Онищенко О. Історія Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського. 1918—1941. Київ, 1998. 336 с.

⁷⁸ Дзбановський випадково пропустив «винуватця» перевезення. «А тим часом [«новий власник» Укрфіл] перевіз білий, чудовий рояль...».

⁷⁹ Альтшуллер — імовірно, Олександр (Ісаак) Якович Альтшуллер (1870—1950), який з 1925 по 1928 рр. був директором Харківського музичного технікуму (музичного училища), заслужений артист УРСР, співак, педагог, режисер. За спогадами родини — «перший голова Харківської профспілки робітників мистецтв». Кушнер І. Ванечка, дядюшка Исачок и семья Рабинович // 7искусств. 2012. № 7 (32). URL: <https://7iskusstv.com/2012/Nomer7/IKushner1.php>

⁸⁰ Далі текст документа відсутній.

12. Івченко Л.В. З любов'ю до музики // Музика. 1990. Вип. 6. С. 15—17.
13. Інститут рукопису НБУВ. Ф. 67. Од. зб. № 525. Дзбановський О.Т. Х лєтєє Музыкального отдела Библиотеки Академии наук. 1938.
14. Ковальчук Г. Директори Всенародної бібліотеки України (20—30-ті рр.) // З архівів ВУЧК-ГПУ-НКВД-КГБ. 2000. № 2—4 (13—15). С. 179—206.
15. Кузнець Т.В. Православне духовенство Уманщини ХІХ — початку ХХ століття. Київ : Видав.-полігр. центр «Київський університет», 2006. 607 с. URL: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4772/1/Pravoslavne_duhovenstvo_XIX-XXst.pdf
16. Разумовський Д.В. Государевы певчие дьяки ХVІІ века // Сборник на 1873 год, изданный Обществом древнерусского искусства при Московском публичном музее / под ред. Г.Д. Филимонова. Москва : Об-во древнерус. искусства при Моск. публ. музее, 1873. С. 153—181.
17. Степченко О.П. Дзбановський Олександр Тихонович — завідуючий музичним відділом ВБУ в 1928—1938 рр. // Українські вчені — фундатори спеціалізованих відділів Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (1918—1934) / відп. ред. Л.А. Дубровіна. Київ, 2008. С. 22—34.
18. Стрішенець Н. Степан Постернак // Бібліотечний вісник. 1998. № 5. С. 29—37.
19. Шульгіна В., Бобришева І. Олександр Дзбановський — фундатор Музичного відділу НБУВ (до 70-річчя відділу) // Бібліотечний вісник. 1999. Вип. 3. С. 14—17.
20. Ясиновський Ю. Олександр Дзбановський (до 150-ліття від дня народження) // Калофонія. 2020. Ч. 10. С. 271—275.

Отримано 8 квітня 2025 р.

REFERENCES

1. Buhaieva O.V. Vyznachni postati muzychnoi kultury Ukrainy [Prominent figures of the musical culture of Ukraine]. *Bibliotichniy visnyk* [Library Bulletin]. 2018. No. 6, pp. 24—42. [In Ukrainian].
2. Buhaieva O.V. Muzychne tovarystvo imeni M.D. Leontovycha (1921—1931) : biohrafichniy slovnyk [Musical society named after M.D. Leontovych (1921—1931): biographical dictionary]. Kyiv, 2015. 348 p. Pp. 85—89. [In Ukrainian].
3. Voronkova T.I. Oleksandr Tykhonovych Dzbanovskiy (1870—1938) [Oleksandr Tykhonovych Dzbanovskiy (1870—1938)]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. 1996. Iss. 3, pp. 181—191. [In Ukrainian].
4. Voronkova T.I. Dzbanovskiy Oleksandr Tykhonovych [Dzbanovskiy Oleksandr Tykhonovych] // Osobovi arkhivni fondy Instytutu rukopysu: Putivnyk [Personal archival fonds of the Institute of Manuscript : Guide]. Kyiv, 2002. Pp. 139—145. [In Ukrainian].
5. Harbar L.V. 150 rokiv vid dnia narodzhennia ukrainskoho kompozytora, muzykovedtsia, pedahoha — Dzbanovskoho Oleksandra Tykhonovycha [150 years since the birth of the Ukrainian composer, musicologist, teacher — Oleksandr Tykhonovych Dzbanovskiy]. Retrieved from: <http://www.nbu.gov.ua/node/5218> [In Ukrainian].
6. Harbar L.V. Rozvytok bibliotечної справи та бібліотечнознавства у Natsionalnii (Vsenarodnii) bibliotetsi Ukrainy (1918—1933) [Development of library work and librarianship in the National (Nationwide) Library of Ukraine (1918—1933)]. *Rukopysna ta knyzhkova spadshchyna Ukrainy* [Manuscript and Book Heritage of Ukraine]. 2012. Iss. 15, pp. 198—222. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/rks_2012_15_15 [In Ukrainian].
7. Dzbanovskiy O.T. Mynule muzychnoi kultury na Ukraini [The past of musical culture in Ukraine]. *Chervonyi shliakh* [The Red way]. 1927. Ch. 11, pp. 243—251. [In Ukrainian].

8. Dzbanovskiy O.T. Vyshchyi Muzychnyi Komitet pry Viddilovi Mystetstv Narkomosvity [The Higher Music Committee at the Department of Arts of the People's Commissariat of Education] *Muzyka* [Music]. 1927. Ch. 4, pp. 33—34. [In Ukrainian].
9. Dzbanovskiy O.T. Materialy muzychnoi starovyny u Zhytomyrskomu muzei [Materials of musical antiquity in the Zhytomyr Museum]. *Muzyka* [Music]. 1927. Ch. 5—6, pp. 49—51. 1927. [In Ukrainian].
10. Dzbanovskiy O.T. Po kyivskykh muzeiakh ta bibliotekakh [At Kyiv museums and libraries] *Muzyka*. [Music]. 1927. Ch. 3, pp. 27—28. [In Ukrainian].
11. Dubrovina L., Onyshchenko O. Istoriia Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho. 1918—1941 [History of the V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine. 1918—1941]. Kyiv, 1998. 336 p. [In Ukrainian].
12. Ivchenko L.V. Z liuboviu do muzyky [With the love to music]. *Muzyka* [Music]. 1990. Vol. 6, pp. 15—17. [In Ukrainian].
13. Fond 67. Unit 525. Institute of Manuscript of the V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine.
14. Kovalchuk H. Dyrektory Vsenarodnoi biblioteky Ukrainy (20—30-ti rr.) [Directors of the National Library of Ukraine (20—30s)] // Z arkhiviv VUChK-HPU-NKVD-KHB [From the archives of All-Ukrainian Extraordinary Commission—Main Political Directorate—People's Commissariat of Internal Affairs—State Security Committee]. 2000. No. 2—4 (13—15), pp. 179—206. [In Ukrainian].
15. Kuznets T.V. Pravoslavne dukhovenstvo Umanshchyny XIX — pochatku XX stolittia [Orthodox clergy of the Uman region of the 19th — early 20th centuries]. Kyiv : Kyiv University Publishing and Printing Center, 2006. 607 p. Retrieved from: https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/6789/4772/1/Pravoslavne_duhovenstvo_XIX-XXst.pdf [In Ukrainian].
16. Razumovskii D.V. Gosudarevy pevchie diaki XVII veka [State singing deacons of the 17th century] // Sbornik na 1873 god, izdanniyi Obshchestvom drevnerusskogo iskusstva pri Moskovskom publicnom muzee [Collection for 1873, published by the Society of Old Russian Art at the Moscow Public Museum]. Moscow : Society of Ancient Russian Art at Moscow Public Museum, 1873. Pp. 153—181. [In Russian].
17. Stepchenko O.P. Dzbanovskiy Oleksandr Tykhonovych — zaviduiuchyiy muzychnym viddilom VBU v 1928—1938 rr. [Dzbanovskiy Oleksandr Tykhonovych — head of the Music Department of National Library of Ukraine in 1928—1938] // Ukrainski vcheni — fundatory spetsializovanykh viddiliv Natsionalnoi biblioteky Ukrainy imeni V.I. Vernadskoho (1918—1934) [Ukrainian scientists — founders of specialized departments of the V.I. Vernadskiy National Library of Ukraine (1918—1934)]. Kyiv, 2008. Pp. 22—34. [In Ukrainian].
18. Strishenets N. Stepan Posternak. *Bibliotechnyi visnyk* [Library Bulletin]. 1998. No. 5, pp. 29—37. [In Ukrainian].
19. Shulhina V., Bobrysheva I. Oleksandr Dzbanovskiy — fundator Muzychnoho viddilu NBUV (do 70-richchia viddilu) [Oleksandr Dzbanovskiy — the founder of the Music Department of National Library of Ukraine (to the 70th anniversary of the Department)]. *Bibliotechnyi visnyk* [Library Bulletin]. 1999. Vol. 3, pp. 14—17. [In Ukrainian].
20. Yasynovskiy Yu. Oleksandr Dzbanovskiy (do 150-littia vid dnia narodzhennia) [Oleksandr Dzbanovskiy (to the 150th anniversary of his birth)] *Kalofoniia* [Calofonia]. 2020. Part 10, pp. 271—275. [In Ukrainian].

Received on April 10, 2024

Larysa Ivchenko

V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0000-0003-2562-3979

E-mail: ivchenko@nbuv.gov.ua

Iryna Bobrysheva

V. I. Vernadskyi National Library of Ukraine (Kyiv, Ukraine)

ORCID: 0009-0008-6215-6963

E-mail: irbobr@gmail.com

ARTICLE BY O. DZBANOVSKYI “THE 10TH ANNIVERSARY OF MUSIC DEPARTMENT OF LIBRARY OF ACADEMY OF SCIENCES” (1938): SOURCE ANALYSIS AND PUBLICATION

The aim of the work is to introduce into the scientific and public space the unpublished article “The 10th anniversary of the Music Department of the Library of the Academy of Sciences” by Oleksandr Dzbanovskiy, the initiator and first head of the Music Department. The article is a source for studying the history of the long-term struggle that took place in Kharkiv, Kyiv, Moscow, Leningrad for the organization and staffing of a scientific music library in Ukraine. The research **methodology** involves the comprehensive use of basic scientific research (historical and logical) methods of studying historical documents with the involvement of special methods from a number of special historical disciplines. **Scientific novelty.** For the first time, the text of the unfinished and, probably, the last article during his lifetime by O. Dzbanovskiy has been prepared, commented on and published, which deepens the existing research on the history of the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine during the period of ideological pressure and political repressions of the 1920s and 1930s of the 20th century and allows us to understand the role of musical culture in fostering a sense of national identity among Ukrainians. **Conclusions.** The article “The 10th anniversary of the Music Department of the Library of the Academy of Sciences” is another reliable information source that tells about the first years of the activity of the National Library of Ukraine (now the V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine) and its Music Department, when 125,000 storage units were completed (almost half of the department’s current fond), recreates the ways in which fonds arrived not only to the Music Department, but also to other departments of the Library, highlights the role of O. Dzbanovskiy in this process — an extraordinary personality in the history of Ukrainian musical culture.

Key words: Oleksandr Dzbanovskiy, Music Department, National Library of Ukraine, sheet music fonds, M. Leontovych Musical Society, publication of the document, V.I. Vernadskyi National Library of Ukraine.